

Дослідження /

Приватні банківські та кредитові установи в Україні 1917–1918 років

До Першої світової війни (1914–1918 рр.) на території підросійської України працювало 3 660 кредитових установ різного типу. Серед них було 161 відділення акціонерних банків і банківських контор та 316 товариств взаємного кредиту, а загалом у межах українських губерній діяло 477 кредитових фірм [12]. Усі вони проводили власні операції за чітко регламентованим і централізованим імперським законодавством. Правління найміцніших приватних банківських та кредитових установ знаходилися переважно у Петербурзі та Москві. Так було практично до 1917 року.

Лютнева 1917 року революція в Росії спричинилася до поступової, але безповоротної децентралізації державного організму колишньої імперії. На всій її неосяжній території бурхливо ширилися національні та крайові політичні рухи, відбувалися державотворчі процеси поневолених царатом народів. В Україні з березня 1917 року втілення визвольних національних прагнень узяла на себе Центральна Рада — законодавчий представницький орган (передпарламент) вітчизняної революційної демократії, що об'єднав діячів багатьох політичних і громадських організацій переважно соціалістичного спрямування. Невдовзі І Універсалом Центральної Ради від 10 червня 1917 року було проголошено утворення автономної щодо петроградської влади Української Народної Республіки [1, с. 11]. Керманічі УНР одразу ж заявили про намір побудови в країні соціалістичного ладу. Виконавчим органом у країні став створений 15 червня 1917 року Генеральний Секретаріат Української Центральної Ради на чолі з В.К.Винниченком [7]. Фінансовими справами нової республіки мало управляти Генеральне Секретарство фінансових справ на чолі з професором Х.А.Барановським. На нього ж покладалося й врегулювання відносин держави з приватними банківськими та кредитовими установами в Україні.

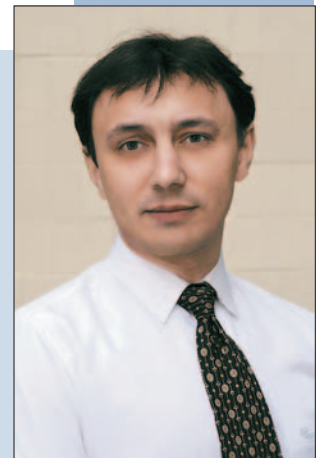
Із перших днів свого існування Центральна Рада опинилася у відчутній


грошовій скруті, розв'язати яку її урядовці сподівалися за допомогою приватних банківських установ [2]. Під час слухання 27 червня 1917 року доповіді генерального секретаря фінансів “Про загальні основи найближчої роботи у фінансових справах” можновладці республіки, обговорюючи питання податкових зборів, на пропозицію Х.А.Барановського між іншим визначили: “Генеральний Секретаріат має право погодитись з якоюсь банковою установою, щоб вона взяла на себе обов'язки обслуговувати потреби Центр[альної] Ради” [9].

Отже, Генеральний Секретаріат отримав право брати необхідні Центральній Раді позики у приватних банківських закладах. Водночас, аби запобігти нестачі дрібних грошей, було прийнято постанову Генерального Секретаріату від 4 грудня 1917 року про видачу губерньськими і повітовими державними скарбницями населенню замість грошових знаків 5-процентних короткотермінових облігацій Російської держскарбниці купонів від державних внутрішніх позик I та II випусків 1905 р., II випуску 1906 р., 5-процентних позик 1914 і 1915 рр., II внутрішньої 5.5-процентної позик 1915 і 1916 рр. та “Позики свободи” 1917 р. Цією постановою провінційні скарбниці скористатися, однак, не встигли: почалася українсько-більшовицька війна.

Зауважимо ще одну постанову — від 21 грудня 1917 року — про прийняття всюди в Україні як грошових знаків чеків, випущених київськими банками на ім'я Київської контори Державного банку¹ до 1 березня 1918 року (за старим стилем). Такі внески зараховувалися на звичайні поточні рахунки вкладників, а в ощадних касах — як внески, якими власники мали право розпоряджатися на загальних підставах. Метою цих заходів було не що інше, як термінова компенсація браку коштів у державному розпорядженні.

¹ Короткий нарис історії Державного банку. Див.: Гай-Нижник П. Український державний банк // Вісник Національного банку України. — 2003. — № 2. — С. 70–71.



Павло
Гай-Нижник 

Провідний науковий співробітник
Науково-дослідного фінансового
інституту при Міністерстві фінансів
України. Кандидат історичних наук

Приватні банківські та кредитні установи могли б цілком забезпечити розвиток системи кредитування, яка б сприяла піднесенню торгівлі та промисловості в Україні у 1917–1918 роках, коли б не суспільно-політичні потрясіння та брутальне втручання влади у банківську діяльність, — такою висновку доходить наш постійний автор в історичному нарисі, присвяченому тим складним часам.

Як наслідок, банки одразу ж внесли 1 млн. рублів. Заощадження Держбанку стали поповнюватися. 20 грудня 1917 року в його касі було лише 40 тис. рублів, 21 грудня 1917 року на поточні рахунки надійшло 4 млн., а 22 грудня — ще 5 млн. рублів. Аби отримати дрібні гроші, 20 грудня 1917 року уряд санкціонував проведення облав у всіх закладах, де збиралися маклери та спекулянти. Кошти конфісковували і вносили на поточні рахунки Держбанку. Всього внаслідок цієї акції було вилучено понад 50 тис. рублів [8, с. 35—36].

Такі кроки уряду викликали зрозуміле невдоволення ділових кіл. У зв'язку з цим Генеральний Секретаріат звернувся з відозвою до населення щодо торговельної та фінансової діяльності. Відозва мала заспокоїти суспільство, в якому почали ширитися чутки, що дії уряду УНР спрямовані проти вкладників і загрожують їх заощадженням. Генеральний Секретаріат пояснив, що ним ужито всіх “заходів для спокійного ходу торгово-промислової та фінансово-економічної діяльності”, запевнив, що не допустить порушення прав вкладників і закликав населення “віднести з повною довірою до фінансових заходів всіх кредитних установ Української Народньої Республіки, які тепер перебуватимуть під його контролем” [14].

1917 рік закінчився початком українсько-більшовицької війни. Утвердження національної фінансової системи було можливим лише з її успішним для України завершенням. 11 січня 1918 року Мала Рада ухвалює IV Універсал, яким проголошено самостійність УНР. Стосовно фінансово-економічної сфери в ньому йшлося про перспективи передачі землі селянам без викупу, боротьби з безробіттям, передачі до рук держави найважливіших галузей торгівлі (щоб використати прибутки на користь народу), запровадження державної монополії на закордонну торгівлю, народного контролю над банками тощо. Щодо останніх, зокрема, зазначалося: “Віднині кредитова допомога банків повинна надаватися, головним чином, на підтримку трудового населення, на розвиток народного господарства Української Народньої Республіки, а не для спекуляції і банківської експлуатації”. З приводу цієї тези зауважимо, що керівництво та урядовці Центральної Ради були непримиренними соціалістами і в їхньому розумінні всі приватні підприємці однознано вважалися експлуататорами трудового народу, а банківські заклади та їм подібні установи,

за висловом директора Держбанку УНР М.Кривецького, — “гніздами спекулятивного кредиту, бо переважна більшість товариств взаємного кредиту є розсадником самої нестримної спекуляції” [12].

Утім, невдовзі (25 січня 1918 року) члени Малої Ради і Ради народних міністрів (таку назву після проголошення IV Універсалу отримав Генеральний Секретаріат) змушені були залишити Київ. Спочатку державний провід перебрався до Житомира, а потім — до Сарн. Тепер врятувати Центральну Раду від остаточного розгрому могла лише стороння допомога. Вона прийшла від країн Четверного блоку. Самостійний статус УНР дав змогу Україні укласти Берестейський договір із Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією і Туреччиною. За військову допомогу німецьких та австро-угорських військ у визволенні України від більшовиків Центральна Рада зобов'язалася надати союзникам значну кількість продовольства та сировини. Вигнання з України більшовиків, проте, обернулося німецько-австрійською окупацією, що невдовзі призвело до фатальних наслідків для самої Центральної Ради й Української Народньої Республіки.

НАСЛІДКИ БІЛЬШОВИЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ

1 березня 1918 року уряд УНР прибув у звільнений від більшовиків Київ. Беручи під свій контроль (з допомогою німецьких та австро-угорських військ) територію України, він отримав її народне і фінансове господарство у ще жалюгіднішому стані, ніж мав у 1917-му. Більшовицька окупація остаточно зруйнувала основи фінансово-економічного життя країни. Торгівля та промисловість ледь животіли. Під час більшовицького панування в Києві та інших містах буржуазію було обкладено контрибуцією (в Києві вона становила 10 млн. рублів, із яких готівкою та чеками було сплачено 5 млн. руб.). Банкам заборонили здійснювати будь-які операції, їхні сейфи розкрили, золоту конфіскували, а віднайдені у сховищах готівкові гроші перевели на поточні рахунки. Як стверджував на нараді представників банків директор Держбанку В.Ігнатович, більшовики, залишаючи Київ, вивезли 20 млн. рублів кредитовими білетами, 1 млн. 700 тис. рублів золотими монетами за номінальною ціною, а також процентні папери на суму близько 700 мільйонів рублів, а в Ростові-на-Дону було зни-

щено на кілька сотень мільйонів рублів процентних паперів, які належали Одеській конторі Держбанку й ошадним касам, розташованим на теренах України [8, 10].

Державний і приватний кредит були паралізовані. До жовтневого перевороту 1917 року в Україні великих приватних банків не було. На її теренах функціонувала мережа відділень кредитних установ, центри правлень яких знаходилися у двох російських столицях. Там же перебував і їхній основний капітал. Однак в українських відділеннях усе ж були накопичені значні суми як коштовностями, так і готівкою, що належали самим відділенням та їхнім вкладникам. Упродовж недовгого перебування в Україні “совіти” не встигли знищити адміністративний апарат приватних кредитних установ. Урядові УНР слід було дати їм змогу відновити операції, а крім того, — створити політичні умови, які сприяли б їхній економіко-кредитовій діяльності. Центральна Рада ж, проголосивши соціалізацію, але не здійснюючи її на практиці, посягла паніку серед майнового класу та спровокувала недовіру населення до банківських і кредитних установ. Непевність соціально-політичної ситуації в країні спричинилася до відпливу вкладів із банків та звуження й без того обмеженої діяльності кредитних установ. Земельні банки взагалі припинили діяльність, очікуючи соціалізації землі. До того ж Центральна Рада у грудні 1917 року розпорядилася ліквідувати всі місцеві відділення Державного дворянського земельного банку і Селянського поземельного банку без заміни цих державних іпотечних банків будь-якими іншими.

Якщо на поточних рахунках іще перебували незначні капітали, то лише тому, що видачі за цими рахунками було обмежено. Крім того, за два тижні владарювання в Україні радянська влада не встигла провести націоналізацію банків. Коли Центральна Рада повернулася до влади, з'ясувалося, що всі банки зачинено і грошей у них немає. З вигнанням більшовиків банки відновили діяльність, але за браком грошових знаків не могли здійснювати ні вексельних, ні переказних операцій. Народ втрачав довіру до уряду та його фінансової політики. Директор Держбанку В.Ігнатович на засіданні фінансової комісії 21 квітня 1918 року нарікав: у банки грошей не вносять, оскільки населення побоюється, що вкладені кошти йому не повернуть.

Стан банківської справи в державі

ЛІТОПИС БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

характеризує той факт, що в першій половині 1918 року (тобто за Центральної Ради, до гетьманського перевороту) центральна бухгалтерія Держбанку навіть не вела звітних балансів. Хоча існували подібні баланси всіх кредитових установ України (за винятком районів Одеської та Харківської контор і Кам'янець-Подільського та Рівненського відділень). Вони засвідчують фактично заморожений стан приватного кредиту в Україні й недовіру населення до банків, спричинені хисткою позицією уряду Центральної Ради.

Перед поверненням до Києва Мала Рада під головуванням М.Грушевського ухвалила в Житомирі 1 березня 1918 року закон, згідно з яким в Україні запроваджувалася нова грошова одиниця — гривня. За кілька днів по тому — 6 березня 1918 року міністр фінансів М.Ткаченко (перебував на цій посаді із січня по березень 1918 р.) скликав нараду представників приватних банків для обговорення загального фінансового становища країни. На ній виступив голова Ради Міністрів УНР В.Голубович, який заявив про намір уряду й надалі підтримувати курс на соціалізацію землі та запевнив, що, незважаючи на присутність в Україні військ Центральних держав, ніяких змін в економічній політиці не відбудеться. Міністр фінансів гостро критикував банківських діячів за неспівчуття політиці Ради і звинуватив їх у прихильності до ідеї єдиної Росії. Він дорікав банкірам також за невдачі УНР у боротьбі з більшовиками, вимагав, аби банки припинили будь-які зносини з Росією і заявив, що уряд уже розробив низку заходів, спрямованих на витіснення російського

капіталу з українського ринку. При цьому він звинуватив банкірів у загальній фінансовій руїні та небажанні допомогти державі вийти з фінансової кризи, надавши їй необхідні кошти. Міністр зазначив, що уряд змушений вдатися до примусової позики і запропонував присутнім негайно зробити внески в рахунок цієї позики. У відповідь банківські діячі зауважили, що банки грошей не мають і самі потребують державної підтримки. Зрештою на нараді було вирішено відкрити банки 8 березня 1918 року для повернення грошей особам, які здали білети номіналом 100 крб. за радянської окупації для обміну, та розпочати видачі за поточними рахунками.

Своєрідною відповіддю на закиди міністра фінансів стала записка представників промисловості, торгівлі, фінансів і сільського господарства України до Ради народних міністрів, датована 9 березня 1918 року. В ній зокрема зазначалося, що приватний кредит і банківський апарат перебувають у стані, близькому до повного паралічу: цілковита втрата довіри до забезпечення приватної власності стала причиною гострої та зростаючої грошової кризи. Швидко використавши касову готівку, банки змушені обмежувати видачу коштів із поточних рахунків, що іще більше підриває довіру до них. Банківські активи, що складаються з векселів сільських господарств, торговців і промисловців, унаслідок занепаду в промисловості, торгівлі та сільському господарстві скорочуються до нуля. Податки не сплачуються. Помайнове обкладання перетворилося на фікцію. Все це надзвичайно ускладнює під-

тримку стійкості української грошової системи та її валюти. У записці також доводилося, що “величезне порушення балансу економічного і фінансового життя України при паралічі нормальних фінансових джерел будуть змушувати до подальшого випуску і знецінювання паперових грошей” [8, с. 14, 16, 37].

Неспроможність вирішити фінансові проблеми призвела до відставки з посади міністра М.Ткаченка. Тимчасово виконуючим обов'язки міністра фінансів став його товариш (заступник) — інженер-технолог за фахом і соціал-демократ за політичними переконаннями В.Мазуренко. Д.Дорошенко згадував, що практично саме В.Мазуренку довелося розпочати структурно-адміністративну організацію урядового фінансового відомства [5]. На відповідальні посади він запросив національно свідомих людей, які водночас були й фахівцями у фінансовій сфері.

Фінансове становище уряду України навесні 1918 року залишалось вкрай важким. 24.03.1918 р. на засіданні Малої Ради уряд УНР було реорганізовано. Голова Ради Міністрів В.Голубович виступив з урядовою Декларацією, в якій, репрезентуючи програму майбутньої діяльності нового Кабінету у фінансовій політиці, зокрема, зазначив: “У сфері фінансів у нас теж усе зруйноване, і все треба робити заново. Будуть заведені основні грошові знаки і поволі переводитиметься заміна знаків російських українськими. Мається на увазі урегулювання емісійного права, контроль над банками. Операціям ощадних кас буде надано більшої еластичності”. При цьому прем'єр ще раз наголосив, що “по міністерству фінансів положення особливо важке”. Новим народним міністром фінансів УНР призначили соціаліста-революціонера С.Перепелицю (1884—1932 рр.), на якого уряд покладав чималі надії стосовно реорганізації й оздоровлення грошової системи України і які, принагідно зауважимо, він не виправдав.

Подібну ситуацію в державі змалював 28 березня 1918 року на спільному засіданні Комісії з товарообміну із Центральними державами й голова української делегації Порш, який у вступній промові сказав, що більшовики зруйнували весь фінансовий апарат України, вивезли мільйони рублів, що провіантські запаси розграбовано або вивезено до Росії, пересувний склад залізниць перегнано на північ, мости підірвано, що хліб потрібно купувати, а грошових знаків

Баланси приватних кредитових установ (1918 р.)

Тис. рублів

Актив							
Місяць	Число	Каса	Поточні рахунки	Дисконт і кредити	Процентні папери	Кореспондентські рахунки	Інші активні рахунки
Січень	1	30 168	87 242	723 843	61 853	183 582	422 810
Лютий	1	21 552	92 501	681 698	57 488	175 990	494 427
Березень	1	16 737	88 532	674 126	53 829	164 643	440 385
Квітень	1	23 919	93 073	657 882	48 418	184 101	424 905
Пасив							
Місяць	Число	Капітали	Внески на поточні рахунки	Переоблік і переа-кладення	Кореспондентські рахунки	Інші пасивні рахунки	
Січень	1	43 543	896 460	88 245	189 512	291 739	
Лютий	1	43 126	869 313	93 893	166 840	300 485	
Березень	1	41 306	841 560	95 152	163 926	296 217	
Квітень	1	41 383	833 861	97 666	160 832	294 429	

немає [8, с. 16]. 21 квітня 1918 року уряд скликав спеціальне засідання фінансової комісії для обговорення загально-фінансової ситуації, на якому аналогічну думку висловив також В.Мазуренко.

Невирішеність внутрішніх фінансових проблем у країні та бурхливе обговорення у Центральній Раді умов перебування окупаційних військ в Україні призвело до конфлікту між державною та окупаційною владами. Розуміючи, що на поточний момент Рада не має ні сил, ні прибічників, які б стали на її захист, німецьке командування вирішило повалити її правління в країні. За таких умов над Україною нависла реальна загроза перетворення на генерал-губернаторство. Проте німці зробили ставку на зміну в Україні лише влади, а не державного статусу. 29 квітня 1918 року на з'їзді хліборобів Гетьманом всієї України було проголошено генерала П.Скоропадського. Німецький загін захопив приміщення Центральної Ради, а в ніч із 29 на 30 квітня бойовики очолюваної П.Скоропадським таємної організації "Українська громада" опанували основними адміністративно-державними установами. Так за активного "нейтралітету" окупаційних військ у Києві відбувся державний переворот під проводом правих сил. На зміну УНР постала Українська Держава у формі Гетьманату П.Скоропадського.

Нова влада проголосила курс на капіталізацію економіки і гарантувала підприємцям охорону приватної ініціативи як основи цивілізації. Саме за існування Української Держави приватні банківські та кредитні установи почали поступово виходити зі стану глибокої кризи. Набув належних йому ознак і Державний банк, який довелося засновувати фактично заново. За Гетьманату Держбанк був одночасно як емісійним і депозитним банком банків, так і банком державного короткотермінового кредиту, який мав право приймати внески і надавати позики квазідержавним та іншим комерційним закладам і банкам. Офіційно він відкрився 2 вересня 1918 року [6]. Утім, Держбанк провадив активну діяльність не лише до свого офіційного відкриття, а й до офіційного заснування (10.08.1918 р.) — і не тільки випуском кредитових білетів, що вже свідчить про початок його повнокровного функціонування.

Про це виразно свідчать баланс банку та його відділів (включно зі скарбницями). Активні операції Держбанку поступово нарощуються (з 01.07. по

23.11.1918 р.): каса Держбанку зросла зі 126 млн. 732 тис. до 751 млн. 967 тис. крб.; облік векселів збільшився з 332 млн. 887 тис. до 652 млн. 446 тис. крб.; позики скарбниці під торговельні операції — з 619 млн. 966 тис. до 1 млрд. 129 млн. 359 тис. крб.; збільшилися, хоча й не набагато, спеціальні кредити, а саме на 8 млн. крб., завдяки чому зросли й обсяги спеціальних позичок установам дрібного кредиту (з 12 млн. 160 тис. до 20 млн. 098 тис. крб.); банківські суми за кордоном із 53 млн. 400 тис. крб. (на 23.09.1918 р.) за два місяці сягнули 257 млн. 352 тис. крб.; іноземних банкнот із 01.07.1918 р. по 23.11.1918 р. (без даних за жовтень) побільшало з 13 млн. 308 тис. до 44 млн. 235 тис. крб.; сума процентних паперів, що належали Держбанку, збільшилася з 24 млн. 408 тис. до 1 млрд. 037 млн. 392 тис. крб., а поточний рахунок Держскарбниці зріс із 470 млн. 696 тис. до 719 млн. 166 тис. карбованців [8, с. 129].

Порівняння активів Держбанку з його пасивами не заперечує цього твердження. Із 01.07. по 23.11.1918 р. сума випуску Держбанком кредитових білетів збільшилася з 409 млн. 519 тис. до 2 млрд. 528 млн. 038 тис. крб.; строкових внесків було зроблено (на 23.11.1918 р.) на 14 млн. 456 тис. крб., безстрокових — на 8 млн. 457 тис. крб. (на 01.07.1918 р. — 2 млн. 862 тис. крб.). Зросли поточні рахунки: державних і громадських установ — із 237 млн. 562 тис. до 400 млн. 276 тис. крб., приватних кредитових установ — із 208 млн. 678 тис. до 354 млн. 173 тис. крб., процентні (тобто рахунки приватних осіб) — зі 162 млн. 69 тис. до 204 млн. 99 тис. крб.; зменшилися — ошадних кас (із 15 млн. 353 тис. до 2 млн. 258 тис. крб.) [8, с. 130].

От, скажімо, як зміновалися поточні рахунки приватних кредитних установ по всіх відділах Держбанку з вересня 1918 року: 01.09.1918 р. — 203 млн. 81 тис. крб., 23.09.1918 р. — 249 млн. 857 тис. крб. [10, с. 5], 01.10.1918 р. — 295 млн. 851 тис. крб., 01.11.1918 р. — 325 млн. 944 тис. крб., 23.11.1918 р. — 354 млн. 173 тис. крб. [8, с. 130]. Наведені факти свідчать про повільне, проте впевнене зростання активної діяльності Держбанку та приватних кредитних установ, а отже, й поступову стабілізацію економічної ситуації в країні, відродження фінансового життя та появи в населення довіри до уряду.

У цьому контексті ще переконливішими (після застою в часи УНР) є баланс приватних акціонерних банків [8, с. 132—133]. У серпні 1918 року "Финансовый журнал" констатував: "Київські банки з дня виходу большо-

виків цілком очунали. Життя в банках тепер нагадує життя до війни. Біжучі рахунки в деяких великих банках збільшилися на 70—100 %... По тим відомостям, які маються, щоденні вступління готівки тільки в двох великих банках доходять до 5—6 міл. [йонів] карб[ованців]." [10, с. 7] Так, внески на поточні рахунки у банківські приватні установи з 1 квітня 1918 року зросли на 1 жовтня 1918 року із 836 млн. 942 тис. крб. до 1 млрд. 143 млн. 251 тис. крб. [8, с. 133]. Це свідчить про зростання довіри населення до банків, про те, що гроші, які раніше ховалися "за п'єцами", почали надходити в банківські структури. Незважаючи на те, що величезні суми паперових грошей надходили на терени України з Росії, вони справляли все ж незначний вплив — показово, що з кожним місяцем внески поступово зростали. Це підтверджують і зведені баланси приватних кредитних установ України: у травні було внесено на поточні рахунки 30 млн. 605 тис. крб., у червні — 37 млн. 657 тис., у липні — 37 млн. 682 тис., у серпні — 76 млн. 795 тис., у вересні — 123 млн. 570 тис. крб. Загалом же на 1 жовтня 1918 року внески на поточні банківські рахунки становили 1 млрд. 143 млн. 251 тис. крб. [8, с. 133].

За час існування Гетьманату банки почали займатися не лише видачами з поточних рахунків, а й активними операціями. Зі збільшенням торговельного обігу в Україні вони стали розширювати свою діяльність. Із часу від'єднання України від Росії і за умов знищення петроградських та московських банківських правлінь, українські відділення функціонували практично самостійно. Зрозуміло, що за нових умов центром банківської діяльності в Україні повинен був стати Київ. Київські відділення після вигнання більшовиків дуже швидко самі стали відігравати роль центральних правлінь. Першим такі функції перебало на себе київське відділення Азовсько-Донського комерційного банку, яке скликало в Києві з'їзд управляючих українськими відділами банку і створило тимчасове правління з усіма повноваженнями та правами центрального правління [8, с. 125]. Згодом до подібних кроків вдалися інші відділення банків, а до Києва почали переїжджати окремі члени петроградських і московських правлінь. Гетьманському уряду залишалося лише узаконити новостворені правління, які вже активно діяли, і санкціонувати перетворення Києва на вітчизняний банківський центр.

ЛІТОПИС БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

Так було й зроблено 13 листопада 1918 року із затвердженням тимчасового закону про повномочності правління акційних комерційних банків, відділи та агентства яких знаходяться в межах України [13]. У законі зокрема зазначалося, що акційні комерційні банки, місцеперебування правління яких згідно з їх статутом визначено у Росії, і які мають відділи або агентства у межах Української Держави, провадитимуть надалі свою діяльність на підставі власних статутів зі всіма їх додатками та змінами, а функції правління таких банків здійснюватимуться їх членами, які прибули в Україну. Пунктом III закону постановлено: “Про осіб, яким згідно зі ст. 2 цього закону належать функції правління, Кредитова Канцелярія, на подання од Комітету з’їздів представників акційних банків короткострокового кредиту, може видавати, по кожному банку окремо, відповідні свідоцтва. Особа або особи, зазначені в цих свідоцтвах, користуються всіми правами, що для правління присвоєні статутами підналежних банків та загальними законами і за свої вчинки по управлінню та завідуванню банком, його відділами та агентствами несуть відповідальність на загальних підставах, для правління встановлених” [13]. Довіреності по банку, його відділах та агентствах, а також інші акти могли видаватися за підписом одного із членів правління певного банку. Повноважність членів правління, яких було обрано до кінця 1917—1918 операційних років, автоматично продовжувалися на 1918—1919 роки за умови, що не відбувалися загальні збори акціонерів банку [13].

На той час в Україні вже було створено кілька великих акціонерних банків: Південний комерційний банк із правлінням у Харкові (статут затверджено міністром фінансів 16.09.1918 р.), Донецький гірнично-промисловий банк із правлінням у Харкові (статут затверджено 05.10.1918 р.), Балтійсько-Чорноморський промисловий банк із правлінням у Києві (статут затверджено 10.10.1918 р.), Український промисловий банк із правлінням у Києві (статут затверджено 17.10.1918 р.) тощо [3]. Розширювали свою діяльність такі великі банки, як Російський для зовнішньої торгівлі банк, Південний банк, Київський приватного кредиту банк, Російський торгово-промисловий банк, Центральний банк Товариства взаємного кредиту на Україні та інші акціонерні, громадські, міські й кооперативні банки, товариства взаємного та

іншого кредиту [4].

Під час Гетьманату банківська діяльність в Україні пережила своє нове відродження і починала активно й усебічно розвиватися. Його падіння (14.12.1918 р. П.Скоропадський після збройного заколоту Директорії відмовився від влади) суттєво вдарило по банківській справі і з того часу вона почала поступово, але безповоротно занепадати. У цьому контексті важко не погодитися з думкою сучасника тих подій і дослідника вітчизняної фінансової політики Л.Неманова, який, до речі, несхвально ставився до української державності в будь-якій її формі і який, проте, зазначав: “Можна не сумніватися, що якби діяльність банків не була насильницько перервана повстанням Директорії, а потім радянською владою, то приватний кредитовий апарат на Україні вповні налагодився б, разом з нормальним розвитком кредиту, зменшилися б випуски паперових грошей і налагодилося б торговельне і промислове життя країни. Стан банків і поліпшення їхнього положення за час гетьманської влади є кращим показником того, які умови необхідні для того, щоби міг існувати і правильно функціонувати в країні кредитовий апарат, без котрого неможливе ніяке промислове і торговельне життя” [8, с. 131].

Література

1. Вісти з Української Центральної

Ради. — 1917. — Травень. — № 9.

2. Гай-Нижник П. Фінансова політика Української Центральної Ради (1917—1918) // Наукові записки: Збірник праць молодих вчених та аспірантів. — К.: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського НАН України, 1999. Т. 3. — С. 356—400.

3. Державний вістник. — 1918. — 10 вересня; 31 жовтня.

4. Державний вістник. — 1918. — 6 вересня; 5 жовтня.

5. Дорошенко Д. Історія України. 1917—1923 рр. — Ужгород, 1930. — Т. 1. — С. 250.

6. Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття. — К., 1993. — С. 151.

7. Народна Воля. — 1917. — 17 червня.

8. Немановъ Л. М. Финансовая политика Украины (7 ноября 1917 — 4 февраля 1919 г.). — К., 1919.

9. Нова Рада. — 1917. — 1 липня.

10. Туган-Барановський М. Грошова криза української кооперації // Українська кооперація. — 1918. — Кн. 4. — Жовтень.

11. Украинская жизнь. — 1917. — № 3—6. — Март — июнь.

12. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВОВ України). — Ф. 1064, оп. 1, спр. 28, арк. 28.

13. ЦДАВОВ України. — Ф. 1064, оп. 1, спр. 191, арк. 1-1 зв.

14. ЦДАВОВ України. — Ф. 1064, оп. 3, спр. 1, арк. 114.



Королівський сніданок. Фото Л.Мілевського.